

2024 års ekonomipris till Daron Acemoglu, Simon Johnson och James A Robinson

**TOMMY
ANDERSSON,
TIMO BOPPART,
KERSTIN
ENFLO, PETER
FREDRIKSSON,
JOHN HASSLER,
RANDI HJAL-
MARSSON, PER
JOHANSSON,
PER KRUSELL,
JAKOB SVENS-
SON, JAN
TEORELL OCH
INGRID WERNER**

Kungl. Vetenskapsakademien har beslutat dela ut årets ekonomipris till Daron Acemoglu (verksam vid Massachusetts Institute of Technology), Simon Johnson (verksam vid Massachusetts Institute of Technology) och James A Robinson (verksam vid University of Chicago) ”för studier av hur institutioner formas och påverkar välbefinnande”. Pristagarnas forskning har gett nya insikter om orsakerna till de stora välbefinnandesskillnaderna mellan länder, där skillnader i samhällsinstitutioner är en central förklaring. Deras forskning förklarar också varför ekonomiska och politiska institutioner ofta är persistenta, trots att flertalet skulle vinna på att de reformerades.

De rikaste 20 procenten av världens länder är i dag ungefär 30 gånger rikare än de 20 fattigaste procenten; se figur 1. Inkomstskillnaderna mellan länder är dessutom bestående. Figur 2 visar sambandet mellan BNP per capita 2022 och BNP per capita 1950. Lutningen på regressionslinjen är nära ett, vilket innebär att ländernas position i inkomstfördelningen i genomsnitt har förändrats mycket lite under de senaste 70 åren.

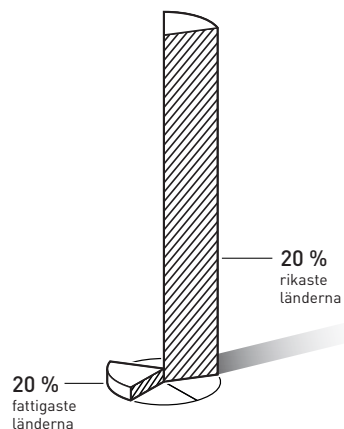
Trots att de fattigaste länderna blivit rikare över tid så kommer de alltså inte i kapp de rikaste. Varför är det så? Årets pristagare har hittat ny och övertygande evidens för en förklaring till vad de bestående olikheterna beror på – skillnader i samhällsinstitutioner.

Att belägga detta är ingen enkel uppgift. Ett samband mellan samhällsinstitutioner och välbefinnande behöver inte betyda att det ena är en orsak till det andra. Rika länder skiljer sig från fattiga i många avseenden. Andra orsaker kan alltså ligga bakom både välbefinnande och vilken typ av samhällsinstitutioner som finns. Det kan dessutom vara så att välbefinnande påverkar samhällsinstitutioner snarare än tvärtom (Lipset 1959). För att komma fram till sitt svar använde pristagarna ett nydanande empiriskt angreppssätt.

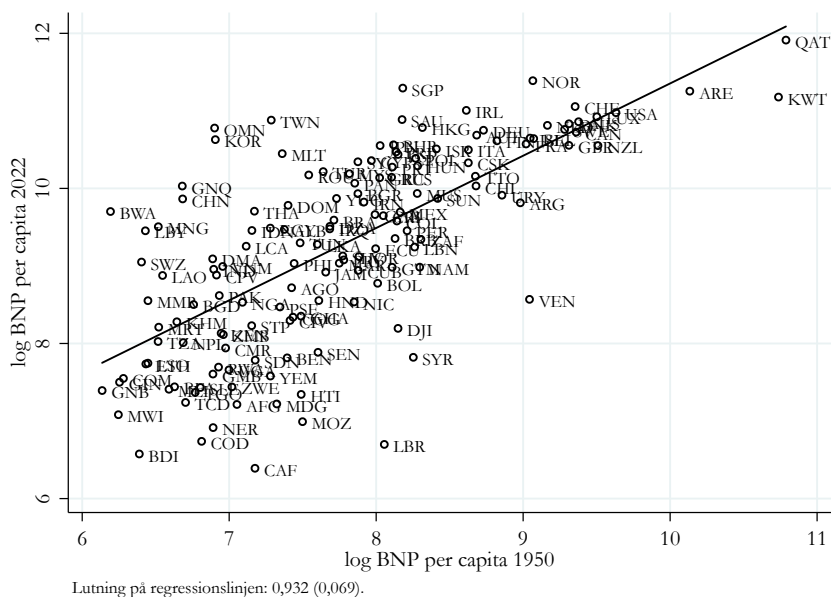
Vad pristagarna gjorde var att titta på européernas kolonisering av stora delar av världen (Acemoglu, Johnson och Robinson 2001, 2002). En viktig förklaring till dagens skillnader i välbefinnande är de politiska och ekonomiska system som koloniserarna införde, eller valde att behålla, från 1500-talet och framåt. De har också kunnat visa att detta ledde till en omkastning av välbefinnande. De platser som var de relativt sett rikaste vid tiden för koloniseringen är i dag bland de fattigaste. Acemoglu, Johnson och Robinson har även visat att dödligheten bland koloniserare hade en negativ inverkan på BNP per capita i dag. Vad beror sambandet på? Det visade sig att dödligheten bland koloniserarna, dvs hur ”farligt” det var

Författarna är ord-
förande (Svensson),
sekreterare (Kru-
sell) och ledamöter
(övriga) i kommittén
för priset i ekonomisk
vetenskap till Alfred
Nobels minne. Frågor
om artikeln ställs till
jakob.svensson@iies.
su.se

BNP per capita

Figur 1
Skillnader i välstånd

Källa: © Johan Jarnestad/Kungl. Vetenskapsakademien.

Figur 2
Persistenta inkomstskillnader mellan länder

Källa: Figuren är baserad på data från Maddison databasen; se Bolt och Van Zanden (2024).

att kolonisera, påverkade vilken typ av institutioner som etablerades.

Pristagarna har också utvecklat en innovativ förklaringsmodell som visar varför samhällen fastnar i en situation med dåligt fungerande samhällsinstitutioner och varför det är så svårt att få till stånd institutionella reformer. Men de visar också att förändring är möjlig och att nya institutioner kan formas. Under vissa omständigheter kan ett land bryta sig loss

från historiskt nedärvda samhällsinstitutioner och etablera demokrati och rättssäkerhet. På lång sikt leder dessa förändringar även till ökat välstånd.

För att på ett intuitivt sätt illustrera koloniala samhällsinstitutioners betydelse för nutida ekonomiskt välstånd använder Acemoglu och Robinson (2013) ett enkelt exempel: staden Nogales, på gränsen mellan USA och Mexiko.

1. En berättelse om två städer

Nogales delas mitt itu av ett stängsel. Om man står vid detta stängsel och blickar norrut ser man Nogales, Arizona, USA breda ut sig. Människorna där har det ganska väl ställt. Barnen går i skola upp till gymnasiet och medellivslängden är relativt hög. Deras egendom är tryggad och befolkningen vet att de får njuta de flesta frukterna av sina investeringar. De har även goda möjligheter att via fria val byta ut de politiker som de tycker missköter sig.

Om man i stället blickar söderut ser man in i Nogales, Sonora, i Mexiko. Trots att detta är en relativt välbärgad del av Mexiko är invånarna här i allmänhet betydligt fattigare än de på norra sidan av stängslet. Den organiserade brottsligheten gör det riskabelt att starta och driva företag. Korrupta politiker är svåra att bli av med, även om möjligheterna blivit bättre sedan Mexiko demokratiserades för drygt 20 år sedan.

Hur kan det komma sig att dessa två delar av samma stad har så diametralt olika levnadsförutsättningar? Rent geografiskt ligger de ju på samma plats, så exempelvis klimatet är exakt detsamma. De två befolkningarna har dessutom ganska lika ursprung. Historiskt sett låg även Nogales, Arizona, i Mexiko och de som bott länge i staden har därför många gemensamma förfäder. Det finns även många kulturella likheter. På båda sidor av stängslet äter man liknande mat och lyssnar på ungefär samma slags musik.

Den avgörande skillnaden beror alltså vare sig på geografi eller kultur utan på samhällsinstitutioner. De som bor norr om stängslet lever i USA:s *ekonomiska* system, vilket ger dem större möjligheter att välja yrke och utbildning. De är också en del av USA:s *politiska* system, vilket ger dem omfattande politiska rättigheter. Invånarna söder om stängslet är inte lika lyckligt lottade. De lever under andra ekonomiska förutsättningar och det politiska systemet begränsar deras möjligheter att påverka lagarna. Vad årets pristagare visat är att den delade staden Nogales inte är något avvikande exempel utan kan inordnas i ett tydligt mönster med historiska rötter i kolonialtiden.

2. Koloniala samhällsinstitutioner

När européerna koloniserade stora delar av världen förändrades de befintliga samhällsinstitutionerna, ibland dramatiskt. Men inte på samma sätt överallt. I vissa delar av världen var syftet att exploatera ursprungsbefolkningen och utvinna naturresurser för egen vinning. I andra fall handlade det

om att bygga inkluderande politiska och ekonomiska system till långsiktig nytta för europeiska emigranter.

En betydelsefull faktor som påverkade vilken sorts koloni som byggdes upp var hur tätbefolkat området som skulle koloniserats var. Ju mer tätbefolkat, desto större motstånd kunde förväntas från ursprungsbefolkningen. Samtidigt innebar en större ursprungsbefolkning, när den väl besegrats, lukrativa möjligheter till billig arbetskraft. Det resulterade i att färre europeiska nybyggare flyttade till redan mer tätbefolkade kolonier. Mer glesbefolkade platser innebar mindre motstånd mot koloniserarna och mindre arbetskraft att exploatera. Därför flyttade fler europeiska nybyggare till dessa glesbefolkade platser.

Detta påverkade i sin tur vilka samhällssystem som byggdes upp. I kolonier med få koloniserare etablerades eller övertogs exploaterande institutioner inriktade på att gynna en lokal elit på de breda befolkningslagrens bekostnad. De politiska rättigheterna var ytterst begränsade. I kolonier med många koloniserare – så kallade nybyggarkolonier – etablerades i stället inkluderande ekonomiska institutioner som gav nybyggarna incitament att arbeta hårt och investera i sitt nya hemland. Det gav i sin tur upphov till krav på politiska rättigheter som gav dem del av överskottet. De tidiga europeiska kolonierna styrdes såklart inte som demokratier i dagens mening. Men jämfört med de tätbefolkade kolonierna, dit få européer flyttade, var de politiska rättigheterna betydligt mer omfattande.

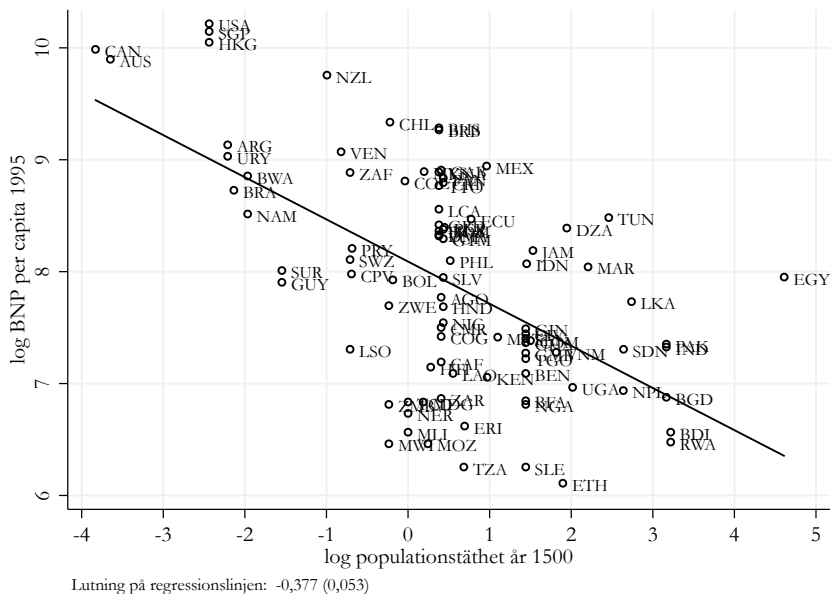
3. Omkastning av välstånd

Årets pristagare har visat att dessa initiala skillnader i koloniala samhällsinstitutioner är en viktig förklaring till de stora skillnaderna i välfärd vi ser i dag. Dagens skillnader i välstånd mellan Nogales, USA, och Nogales, Mexiko, beror alltså till stor del på vilka samhällsinstitutioner som en gång infördes i den spanska koloni som sedan blev Mexiko, respektive de kolonier som sedan blev USA. Mönstret ser likartat ut över hela den koloniserade världen och beror inte på om det råkade vara spanjorer, portugiser, fransmän eller engelsmän som var koloniserarna.

Det paradoxala är att detta innebär att de relativt sett rikaste delarna av den koloniserade världen för omkring 500 år sedan, är de relativt sett fattigaste i dag; se Acemoglu, Johnson och Robinson (2002). Om man tittar på graden av urbanisering, eller populationstätheten, som är mått på allmänt välstånd, så var den högre på den tid då aztekerna härskade över Mexiko än vid samma tidpunkt i den del av Nordamerika som i dag kallas Kanada eller USA. Figur 3 visar att detta samband gäller mer generellt. I de länder där populationstätheten var relativt hög runt år 1500 är BNP per capita ca 500 år senare relativt låg, och vice versa. Regressionslinjen har en negativ lutning, vilket alltså innebär att välståndsrangeringen kastades om.

Denna omkastning i välstånd är något av ett historiskt unikum – jämfört ex med figur 2. När pristagarna studerar urbanisering under århundran-

Figur 3
Omkastning av väl-
stånd

Ann: Figuren visar sambandet mellan (logaritmen av) köpkraftskorrigerad BNP per capita och (logaritmen av) populationstäthet år 1500 bland tidigare europeiska kolonier.

Källa: Figuren svarar mot figur II i Acemoglu, Johnson och Robinson (2002).

dena före koloniseringen finns inget liknande mönster: de mer urbana och därmed rikare delar av världen, förblev mer urbana och rika. Tittar man på de delar av världen som *inte* koloniserades finns inte heller någon omkastning av välstånd. Bland de länder som inte koloniserades är sambandet mellan BNP per capita 1995 och populationstäthet år 1500 *positivt*.¹

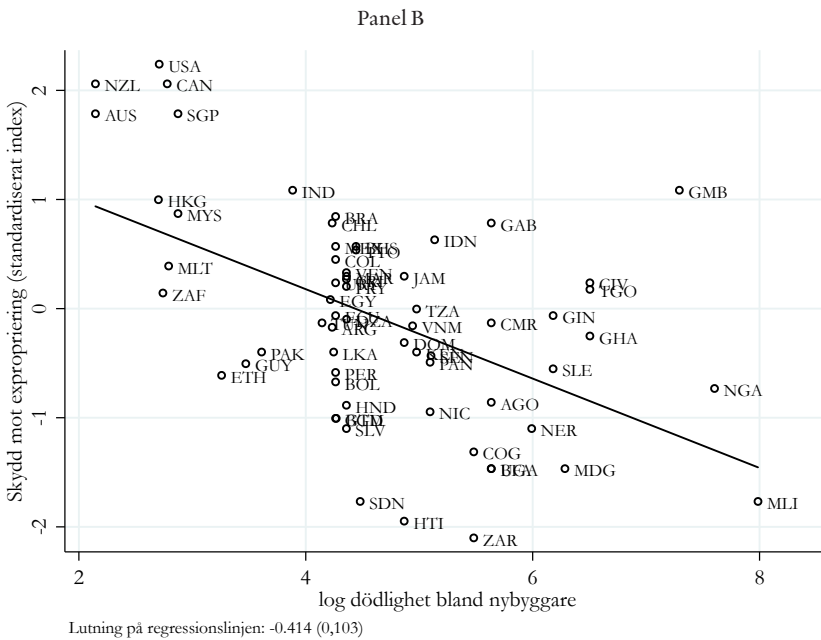
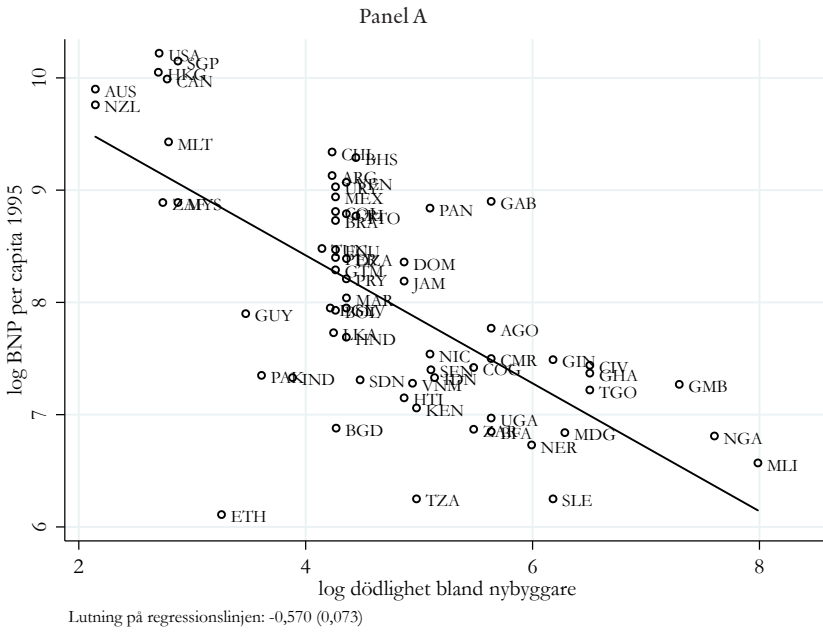
Förklaringen till denna unika händelse, enligt pristagarna, är de institutioner som koloniserarna införde, eller behöll. I de fattigaste och mest glesbefolkade kolonierna etablerades samhällsinstitutioner som främjade långsiktigt välstånd. I de rikaste och mest tätbefolkade kolonierna däremot var samhällsinstitutionerna exploaterande och – för den lokala befolkningen – välståndshämmande.

4. Dödlighet bland nybyggarna

Den mest direkta förklaringen till vilken typ av institutioner som inrättades var alltså hur många européer som faktiskt emigrerade till landet som skulle koloniserars. Ju fler europeiska nybyggare, desto större sannolikhet att det etablerades ekonomiska system som gynnade långsiktig ekonomisk utveckling. Acemoglu, Johnson och Robinson (2001) visade att en viktig förklaring till hur många européer som emigrerade till landet var dödligheten i de sjukdomar som spreds i nybyggarsamhällena.

¹ Motsvarande regression som i figur 3 ger en skattad koefficient som uppgår till +0,318 med ett standardfel på 0,058.

Figur 4
Dödlighet bland
nybyggarna, institu-
tioner och välstånd

Anm: Panel A visar sambandet mellan (logaritmen av) köpkraftskorrigerad BNP per capita och (logaritmen av) dödligheten bland nybyggare. Panel B visar sambandet mellan genomsnittligt skydd mot expropriering och (logaritmen av) dödligheten bland nybyggare.

Källa: Panel A och B svarar mot figur 1 och 3 i Acemoglu, Johnson och Robinson (2001).

Förekomsten av dödliga sjukdomar varierade t ex stort mellan de nordligare och sydligare delarna av Amerika, precis som de gjorde i de delar av Afrika som ligger närmare ekvatorn jämfört med de sydligare delarna av Afrika. På samma sätt var sjukdomarna som härjade i Indien betydligt fler och farligare för de brittiska kolonisatörerna än de som fanns på Nya Zeeland eller i Australien. Förekomsten av sjukdomar, som kan avläsas i historisk statistik över dödstal under kolonialtiden, visar sig ha en stark koppling till ekonomiskt välstånd i dag; se figur 4, panel A. Där sjukdomarna var som farligast för européerna hittar vi också dysfunktionella ekonomiska system, där skyddet mot expropriering är lågt; se figur 4, panel B. Där är korruption och rättsosäkerhet som störst. En viktig orsak till detta är alltså de exploaterande samhällsinstitutioner som de europeiska kolonisatörerna en gång antingen inrättade eller valde att behålla om det gynnade dem.

Årets pristagare har tillfört en ny dimension till tidigare förklaringar av skillnader i rikedom mellan världens länder i dag. En sådan handlar om geografi och klimat. Ända sedan Montesquieu gav ut sin berömda bok *Om lagarnas anda*, 1748, har det funnits en etablerad föreställning om att samhällena i mer temperade klimatzoner är mer produktiva än samhällena i tropikerna. Och ett sådant samband finns också: ju närmare ekvatorn ett land ligger, desto fattigare är det. Men detta beror alltså enligt pristagarna inte enbart på klimatet. Hade så varit fallet hade ju inte den stora omkastningen i välstånd kunnat ske. En viktig förklaring till att varmare länder också är fattigare länder beror i stället på skillnader i samhällsinstitutioner.

Kan vi utifrån figur 4 säga något om hur viktiga institutioner är för välstånd? Eftersom det är tveksamt om dödligheten bland nybyggarna uppfyller det s k exklusionsvillkoret för ett giltigt instrument så är det svårt att avgöra hur starkt sambandet mellan institutioner och BNP per capita är. Likväl talar den sammantagna evidensen som presenteras i Acemoglu, Johnson och Robinson (2001) för att det är de institutioner som etablerades av kolonisatörerna som ligger bakom sambandet mellan nutida BNP och de förhållanden som rådde vid kolonisationen. Det är också svårt att tänka sig att vi skulle ha observerat den omkastning av välstånd som visas i figur 3 om det inte vore för att kolonisatörerna valde att införa eller behålla extra-herande institutioner i de områden som var rika innan kolonisationen.

5. Att bryta mönstret

Årets pristagare har alltså blottlagt en tydlig orsakskedja. Samhällsinstitutioner som är byggda för att exploatera massorna är dåliga för den långsiktiga tillväxten. De som ger grundläggande ekonomiska friheter och rättssäkerhet är däremot bra för den långsiktiga tillväxten. Samhällsinstitutionerna tenderar dessutom att vara mycket långlivade och det är svårt att bryta mönstret. Men varför är det så svårt? Även om de exploaterande ekonomiska systemen ger kortsiktig vinning till en härskande elit skulle ju införandet av mer inkluderande institutioner, rättssäkerhet och mindre exploatering

skapa långsiktiga fördelar för alla. Så varför byter inte eliten helt enkelt ut det rådande ekonomiska systemet?

Pristagarnas förklaring kretsar kring konflikter om politisk makt och ett trovärdighetsproblem mellan den härskande eliten och befolkningen; se Acemoglu och Robinson (2000, 2001) samt Acemoglu, Johnson och Robinson (2005). Så länge det politiska systemet gynnar den härskande eliten kan befolkningen inte lita på att löften om ett reformerat ekonomiskt system kommer infrias. Med ett nytt politiskt system, som möjliggör för befolkningen att i rättvisa val avsätta den som inte håller sina löften, skulle dock det ekonomiska systemet kunna reformeras. Men den härskande eliten litar inte på att befolkningen kommer kompensera dem för deras förlust av ekonomiska fördelar när det nya systemet väl är på plats. Detta trovärdighetsproblem är svärbemästrat och gör att samhällen fastnar i mönster med extraherande institutioner, fattigdom bland massorna och en rik elit.

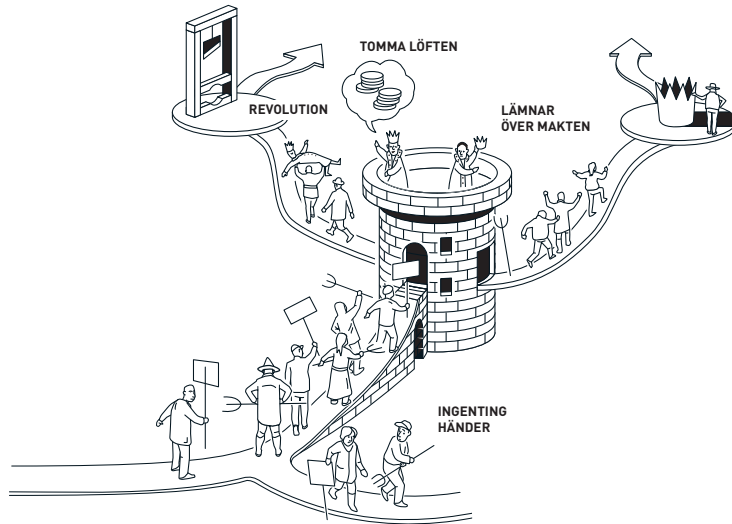
Men årets pristagare har också visat att oförmågan att ge trovärdiga löften även kan förklara varför övergången till ett mer demokratiskt system ibland faktiskt sker. Även om befolkningen i en icke-demokrati saknar formell politisk makt har de ett vapen som den styrande eliten fruktar: de är många. Massorna kan mobiliseras och utgöra ett revolutionärt hot. Det kan, men behöver inte vara, ett hot om att bruka våld. Faktum är att det revolutionära hotet kan bli som störst om mobiliseringen är fredlig, eftersom största möjliga antal människor då kan delta i protesterna.

När hotet är som mest akut ställs eliten inför ett dilemma. Helst vill de behålla makten och bara försöka blidka massorna genom att utlova ekonomiska reformer. Men ett sådant löfte är inte trovärdigt eftersom massorna vet att eliten, om den sitter kvar vid makten, snabbt kan återgå till det gamla systemet när situationen har lugnat ner sig. Då kan den enda möjligheten för eliten vara att lämna över makten och införa demokrati.

Pristagarnas spelteoretiska modell för att förklara hur politiska institutioner formas och förändras har alltså tre komponenter. Den första handlar om en konflikt mellan eliten och massorna om hur resurser ska fördelas och vem som ska ha den beslutande makten i samhället. Den andra handlar om att massorna ibland har möjlighet att utöva makt genom att mobilisera sig och utgöra ett hot mot den härskande eliten. Makten i ett samhälle är alltså mer än bara beslutsmakten. Den tredje handlar om trovärdighetsproblemet, som ibland alltså medför att elitens enda alternativ är att lämna över även beslutsmakten till befolkningen. Se figur 5 för en stiliserad beskrivning av den spelteoretiska modellen.

Modellen har bl a använts för att förklara demokratiseringen i Västeuropa i slutet av 1800- och början av 1900-talet. I Storbritannien utvidgades rösträtten successivt i flera steg. Vart och ett av dem föregicks av omfattande strejker och protester i samhället. Detta revolutionshot kunde den brittiska eliten inte på ett trovärdigt sätt möta med löften om sociala reformer. I stället tvingades man, ofta motvilligt, att dela med sig av makten. Situationen var liknande i Sverige, där principbeslutet om allmän rösträtt i december

Figur 5
Institutionell persistens eller institutionell förändring

Anm: Figuren illustrerar det teoretiska ramverket i Acemoglu och Robinson (2000).
Källa: © Johan Jarnestad/Kungl. Vetenskapsakademien.

1918 fattades efter omfattande kravaller i ryska revolutionens spår. Modellen har också använts för att förklara varför en del länder växlar mellan demokrati och icke-demokrati (Acemoglu och Robinson 2001). Den kan även användas för att visa på varför det är så svårt för länder som inte har inkluderande institutioner att få lika god tillväxt som de länder som har det (Acemoglu m fl 2019), varför trovärdighetsproblemet skapar ineffektivitet (Acemoglu 2003) och varför härskande eliter ibland kan tjäna på att blockera teknologisk utveckling (Acemoglu och Robinson 2006).

6. Sammanfattning

Daron Acemoglu, Simon Johnson och James Robinson har bidragit med nydanande forskning om vad som på lång sikt påverkar länders ekonomiska välstånd. Deras empiriska forskning pekar på den fundamentala betydelsen av vilken typ av samhällsinstitutioner som infördes vid koloniseringen. Deras teoretiska forskning har bidragit till vår förståelse av varför det är så svårt att reformera exploaterande samhällsinstitutioner och pekar samtidigt ut några av de omständigheter som gör att det ändå kan ske. Pristagarernas arbeten har på ett avgörande sätt influerat den fortsatta forskningen inom både ekonomi och statsvetenskap. Deras insikter om att samhällsinstitutioner påverkar ekonomiskt välstånd visar att insatser som stödjer demokrati och inkluderande institutioner är en viktig väg framåt för att främja ekonomisk utveckling.

Acemoglu, D (2003), "Why Not a Political Coase Theorem? Social Conflict, Commitment, and Politics", *Journal of Comparative Economics*, vol 31, s 620–652.

Acemoglu, D, S Johnson och J A Robinson (2001), "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation", *American Economic Review*, vol 91, s 1369–1401.

Acemoglu, D, S Johnson och J A Robinson (2002), "Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution", *Quarterly Journal of Economics*, vol 117, s 1231–1294.

Acemoglu, D, S Johnson och J A Robinson (2005), "Institutions as Fundamental Causes of Long-run Growth", i Aghion, P och S Durlauf (red), *Handbook of Economic Growth*, vol 1A, Elsevier, North-Holland, Amsterdam.

Acemoglu, D, S Naidu, P Restrepo och J A Robinson (2019), "Democracy Does Cause Growth", *Journal of Political Economy*, vol 127, s 47–100.

Acemoglu, D och J A Robinson (2000), "Why

Did the West Extend the Franchise? Democracy, Inequality, and Growth in Historical Perspective", *Quarterly Journal of Economics*, vol 115, s 1167–1199.

Acemoglu, D och J A Robinson (2001), "A Theory of Political Transitions", *American Economic Review*, vol 91, s 938–963.

Acemoglu, D och J A Robinson (2006), "Economic Backwardness in Political Perspective", *American Political Science Review*, vol 100, s 115–131.

Acemoglu, D och J A Robinson (2013), *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*, Crown, New York NY.

Bolt, J och J L Van Zanden (2024), "Maddison Style Estimates of the Evolution of the World Economy: A New 2023 Update", *Journal of Economic Surveys*, vol 38, s 1–41.

Lipset, S M (1959), "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy", *American Political Science Review*, vol 53, s 69–105.

Montesquieu, C-L (1748), *Om lagarnas anda*, Svensk nyttgåva 1998, Norstedts Akademiska Förlag, Stockholm.

REFERENSER